

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ПЕРСОНАЖІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НЕВЕРБАЛЬНИМИ ЗАСОБАМИ

У статті розглянуто сутність невербальної комунікації та проаналізовано основні невербальні засоби передачі емоційного стану людини.

Мова як основа людського спілкування не тільки забезпечує обмін інформацією, але й відображає емоційний стан мовців в акті комунікації. Емоції супроводжують людину протягом усього її життя та складають мотиваційну і пізнавальну сфери людської діяльності.

Питання співвідношення мови та емоцій є актуальними у сфері лінгвістики, адже поряд із мовленнєвими засобами на процес спілкування впливають жести співрозмовників, інтонація, паузи, рухи тіла тощо. Невербальна комунікація доповнює, підсилює мовленнєве висловлювання, допомагає розкрити змістовний бік інформації.

Проблеми використання невербальних засобів досліджували багато вітчизняних і зарубіжних учених. Водночас, більшість із них стосується вивчення невербальних засобів у цілому або у контексті певних аспектів лінгвістики, зокрема в межах лексичної семантики, стилістики, експресивного синтаксису та лінгвістики тексту. Якщо раніше у теоретичному та практичному аспектах невербальній комунікації відводилася допоміжна, другорядна роль порівняно з вербальною, то за останні роки інтерес різних наук до вивчення саме цього виду спілкування дедалі підвищується. Дослідження особливостей використання невербальних засобів знайшли відображення в роботах Шаховського В.І. [1], Мороховського А.Н.[2], Арнольд І.В.[3], Колшанського Г.В.[4], Верещагіна С.М.[5], Славової Л.Л.[6] та ін., які займалися вивченням паралінгвістики як мовознавчої дисципліни, що розглядає сферу немовної комунікації в цілому.

Завдання дослідження полягає у визначенні основних видів невербального вираження емоцій, вивченні особливостей їх використання в сучасній англійській літературі. Об'єктом дослідження є вивчення певних аспектів вираження емоційних станів персонажів сучасної англійської прози невербальними засобами.

Згідно з останніми дослідженнями лінгвістів та психологів несловесний канал дає слухачеві інформації більше, ніж словесний. Згідно з дослідженнями професора Бердсфіла та Мейерабіана словесна комунікація становить менше 35%, а більш як 65% інформації передається за допомогою невербальних засобів спілкування [7: 17]. Уся сфера інформації, що не пов'язана безпосередньо з передачею її в структурно-оформленому мовленнєвому висловлюванні, належить до так званої "емоційної мови". Основними засобами цієї мови є інтонація голосу, специфічне експресивно-емоційне забарвлення, жести, міміка, ситуація мовлення тощо.

Враховуючи останні тенденції у дослідженні невербальних засобів комунікації, видається за доцільне класифікувати немовні засоби спілкування на такі складові:

- паралінгвістика, об'єктом якої є вокалізація, тобто якості голосу, інтонація, паузи тощо;
- оптико-кінетична система, до складу якої входять жести, міміка, пантоміміка;
- проксемика, орієнтована на характеристику просторових потреб людини.

У лінгвістичній літературі існують різні погляди на визначення об'єкту паралінгвістики. Одні лінгвісти визначають паралінгвістику як мовознавчу дисципліну, що займається вивченням усіх невербальних засобів, інші звужують предмет дисципліни до вивчення лише вокальних характеристик людського голосу. До голосових якостей належать ознаки мовлення, що артикуються, тобто акустичні характеристики голосу (тембр, висота, гучність), паузи, інтонація тощо. Невербальне спілкування цінне тим, що воно проявляється, як правило, невідомо й самодостатньо. Тому, хоча люди зважують свої слова, справжні почуття можна прочитати через інтонацію голосу, паузи, гучність.

Найважливішим із засобів перетворення інтелектуального висловлювання в емоційне в англійській мові є інтонація, що визначається як складний комплекс елементів, які включають мелодику, ритм, інтенсивність, темп, тембр та логічний наголос. У більшості випадків висловлювання стає зрозумілим лише завдяки інтонації.

Гнучкий голос може виражати різні стани: веселість, нахабну фамільярність, побоювання бути незрозумілим або отримати відмову, наполегливість, гнів, хвилювання та ін [5: 21-22]. Ілюстрацією використання автором саме гучного голосу може бути наступний приклад:

"What in the name of fortune are you going to do? Say what you mean to do," cried Fred Henry, with futile intensity (D. H. Lawrence) [8:124].

Автор звертається до невербального засобу, щоб показати гнів персонажа та його неспроможність вплинути на рішення іншої людини. Підвищуючи голос, герой намагається змінити думку іншого, довести свою владу та авторитет. За словниковою дефініцією слово to cry визначається як to speak in a loud voice.

Не менш важливим вважається використання засобів кінетичної системи. Жести, міміка, пантоміміка тісно пов'язані зі словом, до того ж, будучи виразником думок та емоцій, жести надають більш повну інформацію читачу. Міміка і жести підсилюють інформацію, але й іноді створюють певний підтекст, коли стає відомо, що мова приховує думки [9].

Серед засобів вираження емоцій, що входять до складу кінетичної системи, виділяються:

- 1) жести – рухи тіла, що виконуються свідомо і розраховані на спостерігача;
- 2) пантоміміку – рухи усього тіла;

- 3) міміку – рухи м'язів обличчя, які у свою чергу поділяються на: рухи чола та брів, рухи очей, рухи рота;
- 4) пози – різні положення людського тіла;
- 5) вирази обличчя;
- 6) різні симптоми душевних станів.

Саме до цього способу передачі інформації найчастіше звертаються письменники, а саме:

"Who undressed me?" she asked, her eyes resting full and inevitable on his face
(D. H. Lawrence) [8:136].

У цьому випадку автор вдається до кінетичних засобів зображення емоційного стану героїні, щоб показати важливість відповіді для неї, незважаючи на те, що запитання ставилося у звичайному незацікавленому тоні.

Під час нашого дослідження була виявлена загальна тенденція поєднання різних видів невербальної комунікації багатьма сучасними англійськими письменниками для досягнення більшого ефекту. Зазначене можна проілюструвати на наступних прикладах:

He reached his hand and softly closed it on her bare arm. "I love you!" he said in a soft, low voice, unlike himself
(D. H. Lawrence) [8:141].

Д. Лоуренс вдається до поєднання кінетичних та паралінгвістичних засобів, щоб показати, що, щойно відкривши почуття кохання, юнак вже бажає переконати дівчину у цьому. Саме вдала комбінація цих засобів створює потужний емоційний ефект.

Використання невербальних засобів у наступному прикладі зображує справжній гнів героя, ретельно замаскований спокійним тоном, щоб приховати його власний емоційний стан.

Fred Henry stared after her, clenching his lips, his blue eyes fixing in sharp antagonism, as he made a grimace of sour exasperation.

"You could bray into bits, and that's all you'd get out of her," he said in a small, narrowed tone (D.H. Lawrence) [8:124].

Щоб зобразити сильні емоційні переживання, письменники поєднують жести та симптоми зміни душевних станів персонажів, наприклад, крайній ступінь гніву, як видно з наступного прикладу:

He wheeled on her hand and pounded the table with his fist.

"I didn't ask for this!" The colour rose feverishly to his thin cheeks and his breath was agitated.

"You are trying to make me sick again!" (J. Stafford) [10:141].

Серед невербальних засобів особливе місце займає проксемика – система організації простору і часу спілкування. Під час спілкування важливо якою є відстань між учасниками спілкування. У зв'язку з цим розрізняють чотири зони спілкування: інтимну (15-46 см), особисту (46-120 см), соціальну (120-360 см) та громадську (понад 360 см).

Успіх комунікації залежить від того, яка відстань між мовцями, далека чи близька, та чи не порушують вони її кордони. Просторові зміни порушують тональність повідомлення, впливають на емоційний стан співрозмовників.

He stepped backward again, putting more space between himself and Agnes, as if to let her see that he was not going to attack her (John Wain).

У прикладі герой звільняє інтимний простір героїні, який він порушив, щоб заспокоїти її. Таким чином, вплив проксемичного фактора в процесі спілкування зумовлює зміну емоцій. Зокрема, маніфестація негативних емоцій спричиняється порушенням інтимного простору одного мовця іншим.

Емоції виступають невід'ємною частиною людського життя, регулюючи процеси сприйняття та осмислення дійсності, зумовлюючи упереджене емоційне ставлення людини до дійсності. У дослідженні розглядалася репрезентація емоційних станів за допомогою невербальних засобів. Невербальне спілкування проявляється, як правило, несвідомо й самодостатньо. Навіть коли люди зважують свої слова, справжні почуття та емоції можна прочитати через міміку, жести, пантоміміку, інтонацію голосу тощо.

Невербальні засоби вираження емоційного стану людини можуть посилювати або послаблювати взаємне спілкування.

Враховуючи останні тенденції у дослідженні невербальних засобів комунікації, немовні засоби можна класифікувати наступним чином:

- паралінгвістика (якості голосу, інтонація, паузи);
- кінетична система (жести, міміка, пантоміміка);
- проксемика (просторові кордони людини).

У спілкуванні всі види невербальних кодів поєднуються та складають єдиний комунікативний процес. Таким чином, вплив невербальних засобів допомагає краще розкрити та інтерпретувати емоційні стани мовців, що досліджувалося на прикладі сучасних англійських письменників.

Перспектива дослідження вбачається в аналізі специфічних особливостей використання невербального спілкування сучасними англомовними письменниками.

*****

1. Шаховський В.И. О роли эмоций в речи // Вопросы психологи. – 1991. – № 6. – С. 111.
2. Мороховский А.Н. Воробьева О.П. Лихошерст Н.И. Тимошенко З.В. Стилистика английского языка. – К.: Вища школа, 1984. – 248 с.
3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – Ленинград: Просвещение, 1973. – 303 с.
4. Колшанський Г.П. Паралінгвістика. – М.: Наука, 1974. – 80 с.

5. Верещагин Е.М. Костомаров В.Г. О своеобразии отражения мимики и жестов вербальными средствами // Вопросы языкознания. – № 1 – 1981.
6. Славова Л.Л. Комунікативні невдачі в англомовному спілкуванні: паралінгвістичний аспект // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. – Сер. Філологія. – 2000. – Т. 3. – № 1. – 169 с.
7. Язык жестов: Деловой бестселлер / Сост. Шарпило В.В.; Ред. В.М. Глушко. – МН.: Парадокс, 1995. – 414 с.
8. D. H. Lawrence. The Horse Dealer's Daughter. The Tree of Knowledge. – М.: Айрис Пресс, 2002. – 335 с.
9. Вилсон Г. Макклафлин К. Язык жестов – путь к успеху. – СПб: Питер, 2000. – 224 с.
10. Jean Stafford. A Country Love Story. Short Story Selections. – М.: Айрис Пресс, 2002. – 341 с.

Матеріал надійшов до редакції 8.11.2004 р.

Мартынова О.М. Особенности выражения эмоциональных состояний персонажей современной английской литературы невербальными средствами.

В статье рассматривается сущность невербальной коммуникации и анализируются основные невербальные средства передачи эмоционального состояния человека.

Martynova O. Peculiarities of the Non – Verbal Expressions of Characters' Emotional States in Modern English Literature.

The article focuses on the essence of non-verbal communication and basic non-verbal means used to express person's emotional state.